

محسن جعفری مذهب

عضو هیئت علمی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

نقشه‌نگاری‌های یکسکه‌شناسی



کلیدواژه‌ها: نقشه‌نگاری، سکه‌شناسی، ویگل، نقشه جغرافیایی، بطلمیوس

کریستف و. ویگل^۱، هنرمند و فروشنده آثار هنری در ۱۶۵۴ میلادی/ ۱۰۶۴ق در ردنیتز^۲ بوهیمیا به دنیا آمد. او در اصل از خانواده‌ای زرگر بود و به خدمت پسرعمویش، ارهارد ویگل، سازنده شهیر درینا درآمد و به تحصیل پرداخت. در سال ۱۶۷۳م/ ۱۰۸۳ق به آوگسبورگ رفت و نزد آندریاس ولفگانگ^۳ و سپس ماتیو کوزل^۴ کار حکاکی را آموخت. در سال ۱۶۸۳م/ ۱۰۹۴ق به وین رفت و در سال‌های پس از آنکه وین به محاصره ترکان عثمانی درآمد به فرانکفورت رفت و تا سال ۱۶۸۸م/ ۱۰۹۹ق در آنجا ماند و سپس به وین بازگشت. در سال ۱۶۹۱م/ ۱۱۰۲ق در آوگسبورگ بود، اما در سال ۱۶۹۸م/ ۱۱۰۹ق به نورنبرگ رفت و ۵ فوریه ۱۷۲۵م/ ۲۴ رجب ۱۱۰۹ق در آنجا دار فانی را وداع گفت.

اگر ارزش هنری آثار او، که عمدتاً اهداف آموزشی و تعلیمی داشت، کم است، اما اهمیت واقعی آن‌ها در حوزه ناشران هنری و مجموعه‌داران هنری نهفته است. هر برگ از آثار تهیه شده از گراورهای او نمونه عالی هنری است. گراورهای او بیشتر از مس است؛ کتاب مقدسی که ۲۶۱ کلیشه از او و ۸۴۰ کلیشه مسی از دیگران و کتب ادعیه مصور و تصاویری که برای تاریخ جهان تهیه کرده است.

او در سال ۱۷۱۹م/ ۱۱۳۱ق نقشه‌ای از ایران تهیه کرد که عنوان لاتینی «پارس و سرزمین‌های هم‌جوار» را داشت (تصویر ۱). همان‌گونه که در نقشه می‌بینیم سرزمین‌های ایرانی در عصر صفوی به شکلی ابتدایی ترسیم شده‌اند. دریای شمال و جنوب ایران شکل طبیعی خود را ندارند که برای نقشه‌های سده هجدهم میلادی عجیب می‌نماید. از آنجا که کریستف ویگل در خانواده‌ای زرشناس بزرگ شده و خودش کلکسیونر و فروشنده آثار هنری بود (هرچند من اشاره‌ای مستقیم به سکه‌باز بودن او نیافتیم) اما نقشه ایران در آخرین سال‌های عصر صفوی را نه بر اساس اطلاعات و اسامی منتقل شده اروپاییان از ایران عصر صفوی، بلکه بر اساس اسامی تاریخی دوره باستان ایران (و البته

ویگل در سال ۱۷۱۹م/ ۱۱۳۱ق نقشه‌ای از ایران تهیه کرد که عنوان لاتینی «پارس و سرزمین‌های هم‌جوار» را داشت

با حذف نام‌های مستملکات عثمانی) در نقشه ضبط کرد، یعنی مرزهای دوره صفوی و نام‌های دوره هخامنشی، که از غرب به شرق عبارت بودند از: ماد^۵، ماد آتروپاتن^۶ و ماد بزرگ^۷، شوش^۸، ایلام^۹، پارس^{۱۰}، هیرکانیا^{۱۱}، پارت^{۱۲}، کرمان^{۱۳}، آریانا^{۱۴}، زرنگ^{۱۵}، سغد^{۱۶}، مرو^{۱۷}، باختر^{۱۸}، پارپامیسوس^{۱۹}، آراخوزی^{۲۰}، گدروزی^{۲۱}. از آنجا که هنوز سال‌ها مانده بود تا کتیبه‌های هخامنشی کشف، رونویسی و خوانده شوند، تنها منابع و نقشه‌های یونانی می‌توانست این اسامی را در اختیار ویگل قرار دهد. نخستین نقشه‌های بطلمیوس در سال ۱۴۷۷م/ ۸۸۲ق در بولونیا و سپس در سال ۱۴۸۲م/ ۸۸۷ق به دست یوهان اشنیتزر^{۲۲} منتشر شد.

حدود صد سال پیش از ویگل، نقشه آسیای بطلمیوس که در کتاب جغرافیا یا شرح سرزمین‌های جهان^{۲۳} منتشر و به دست چرنوتی ترجمه و در سال ۱۶۲۱م/۱۰۳۰ق در پادوا منتشر شد نیز، از همین اسامی بهره برده است (تصویر ۲).

نگاهی به بخش پایین چپ نقشه نشان می‌دهد که نقشه ویگل متأثر از نقشه بطلمیوس بوده است (تصویر ۳)، البته با این تفاوت که بین پارس و شوش خبری از ایلام نیست. واقعیت این است که ایلام در منابع تاریخی یونانی و نقشه‌های بطلمیوس دیده نمی‌شود. حتی نام ایلام که از زبان یونانی وارد تاریخ شده، خود از زبان سومری گرفته شده است و ایلامیان خود را هلتمتی می‌نامیدند. در متون یونانی ایلام بیشتر شوش نامیده شده است. در واقع یونانیان زمانی با ایرانیان آشنا شدند که ایلام از صحنه خارج شده بود.

به‌رحال نقشه ویگل نسبت به نقشه‌های هم‌زمان خود چندان دقیق نیست. برای مثال پیتر وان در^{۲۴} در نقشه سال ۱۷۰۶-۱۷۰۸ خود (۱۱ سال پیش از ویگل) که در لیدن تولید کرده بسیار به نقشه حقیقی ایران نزدیک شده بود^{۲۵} (تصویر ۴). علاقه ویگل به سکه‌شناسی ایرانی که می‌تواند منشأ مکمل منابع او باشد، استفاده از نقش سکه‌های ایرانی در پایین نقشه‌هاست (تصویر ۵). او در نقشه دیگر نقاط جهان شرق نیز از سکه‌های یاری جسته است؛ برای مثال نقشه آسیا (تصویر ۶)، قفقاز (تصویر ۷)، بین‌النهرین (تصویر ۸)، ترکیه (تصویر ۹)، سوریه (تصویر ۱۰)، ساردینی (تصویر ۱۱)، آفریقای شمالی (تصویر ۱۲)، آفریقای شمال شرقی (تصویر ۱۳) و انگلستان (تصویر ۱۴).

پی‌نوشت‌ها

1. Christoph w. weigel
2. Rednitz
3. Andreas wolfgang
4. Matthew kusel
5. Media
6. Matiana Atropatene
7. Media Magna
8. Svsiana
9. Elamia
10. Parsis Propria
11. Hyrcania
12. Partia
13. Carmania Propria
14. Ariana
15. Drangiana
16. Sugdiana
17. Margiana
18. Bactriana
19. Paromisis
20. Arachosia
21. Gederosia
22. Johannes Schnitzer
23. Geografia Universale de la Terra
24. Pieter Van der Aa
25. <http://www.bergbook.com/htdocs/woda/data/demo/descriptions/15579.htm>



تصویر ۱



تصویر ۲



تصویر ۳

از آن جا که هنوز سال ها مانده بود تا کتیبه های هخامنشی کشف، رونویسی و خوانده شوند، تنها منابع و نقشه های یونانی می توانست این اسامی را در اختیار ویگل قرار دهد. نخستین نقشه های بطلمیوس در سال ۱۴۷۷م/۸۸۲ق در بولونیا و سپس در سال ۱۴۸۲م/۸۸۷ق به دست یوهان اشنیتزر منتشر شد



تصویر ۴



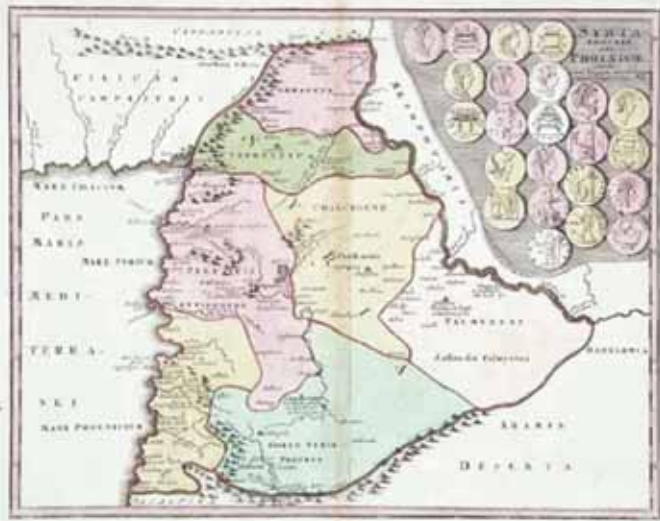
تصویر ۶



تصویر ۵



تصویر ۷



تصویر ۱۰



تصویر ۸

در متون یونانی ایلام بیشتر شوش نامیده شده است. در واقع یونانیان زمانی با ایرانیان آشنا شدند که ایلام از صحنه خارج شده بود



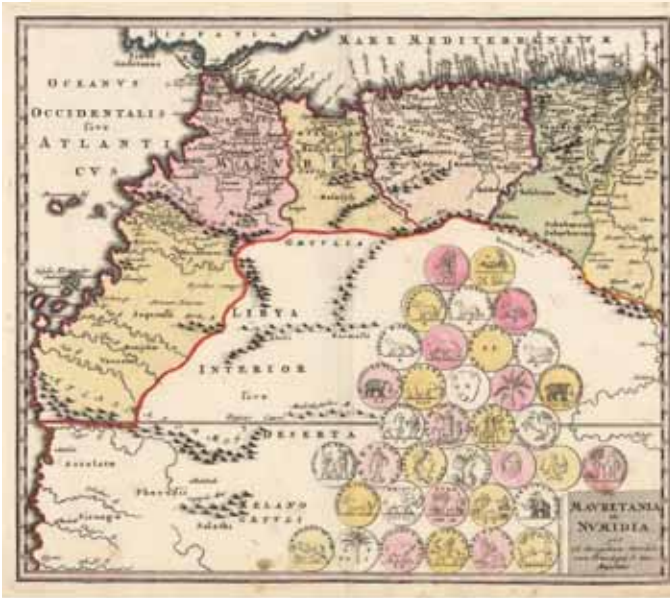
تصویر ۱۱



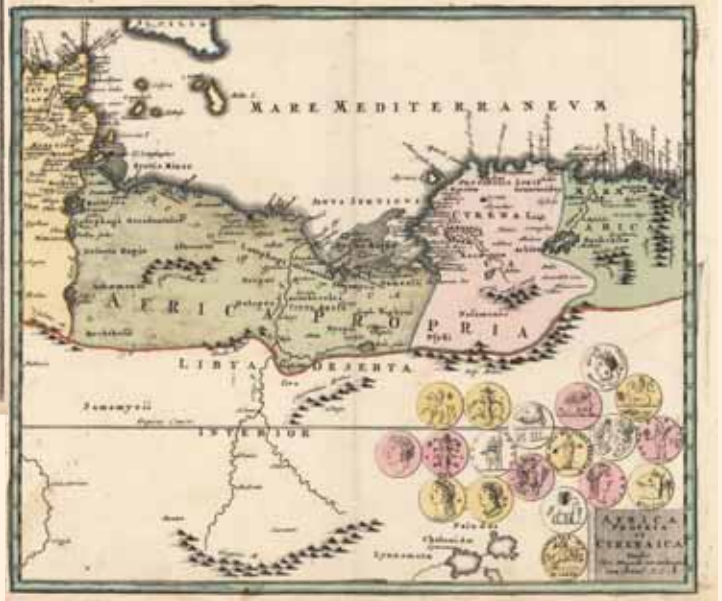
تصویر ۹

پی نوشت ها

1. Christoph w. weigel
2. Rednitz
3. Andreas wolfgang
4. Matthew kusel
5. Media



تصویر ۱۳



تصویر ۱۲

6. Matiana Atropatene
7. Media Magna
8. Svsiana
9. Elamia
10. Parsis Propria
11. Hyrcania
12. Partia
13. Carmania Propria
14. Ariana
15. Drangiana
16. Sugdiana
17. Margiana
18. Bactriana
19. Paromisis
20. Arachosia
21. Gederosia
22. Johannes Schnitzer
23. Geografia Universale de la Terra
24. Pieter Van der Aa
25. <http://www.bergbook.com/htdocs/woda/data/demo-descriptions/15579.htm>



تصویر ۱۴